

Metody pedagogického výzkumu

Seminární práce:

Zhodnocení výzkumu – Hodnocení burnout efektu u souboru českých učitelů

Odevzdala: Kateřina Zavadilová

Datum odevzdání: 16.5.04

UČO: 75509

Studijní obor: Sociální pedagogika a poradenství

1. Popis výzkumu

1.1 Téma

Hlavním tématem výzkumu je burnout efekt neboli syndrom vyhoření, který, jak se ukazuje, je aktuální tematikou při posuzování dráhy učitele i při managementu optimálního pracovního prostředí. Výsledky prováděného výzkumu mají přinést skóre pocitu vyhoření a hodnocení osobního stupně stresové zátěže u souboru učitelů pracujících v současné době na školách v České republice. Důležité je zdůraznit, že výzkum vyplývá resp. navazuje na nejnovější studii o syndromu vyhoření, kterou provedla na souboru slovenských učitelů M. Zelinová /1998/. Autoři měli zato, že obě prostředí jsou si velmi podobné a mohou tedy použitých stejné metody, které s autorkou jmenovaného projektu konzultovali.

1.2 Klíčová slova

Jako klíčová slova výzkumu označena burnout efekt, učitel, osobní stupeň stresové zátěže. V samotném textu výzkumné práce je definován pouze burnout efekt. Při jeho objasnění autoři vycházeli z pojetí C. Henninga a G. Kellera /1996/, kteří jej definují takto: „*Syndrom vyhoření je důsledkem dlouhodobě působícího stresu a nevhodného vypořádání se s psychickou i tělesnou zátěží. Tento proces, jehož vyvrcholením je vyhoření, většinou trvá mnoho let.*“

1.3 Vzorek, jednotka analýzy

Žádost o vyplnění dotazníku, která byl sběrným nástrojem, byla zaslána do dvanácti škol. Z těchto se jednalo o osm škol základních / čtyři s vyšším a čtyři s nižším počtem žáků/, jedno gymnázium, jednu soukromou školu fungující jako osmileté gymnázium a jednu integrovanou střední školu / v ní funguje, jak střední škola, tak i střední odborné učiliště/. Autoři poukazují, že bylo dosaženo poměrně pestrého vzorku při návratnosti 60%.

Dotazník vyplnilo 140 učitelů, z čehož 24 bylo mužského a 116 ženského pohlaví. Věkové rozložení bylo následující :

- 44 respondentů do věkové kategorie do 35 let
- 55 respondentů ve věkové kategorii 36 – 49 let
- 41 respondentů ve věkové kategorii nad 50 let

1.4 Hypotézy

Tým autorů stanovil tyto hypotézy:

- Učitelé budou dosahovat celkové skóre vyhoření, které se bude blížit výsledkům ze Slovenska. (*nepotvrzena*)
- Nejvyšší skóre vyhoření bude v citové oblasti jako ve výzkumu M. Zelinové. (*potvrzena*)
- Skóre pocitu vyhoření bude nejvyšší v kategorii učitelů nad 50 let. (*potvrzení nelze jednoznačně určit*)
- Učitelé s vysokým stupněm hodnocení osobní stresové zátěže budou mít též vysoký stupeň stresové zátěže. (*potvrzení nelze jednoznačně určit*)

1.5 Metodika výzkumu

Jak již bylo uvedeno v úvodu práce, vycházeli autoři z již dříve provedeného výzkumu Miloty Zelinové. Pro měření pocitu vyhoření používají metodu dotazníku podle Henninga a Kellera. U jednotlivých rovin, kterými jsou kognitivní, citová, tělesná, a sociální, je možné vyčíst individuální stresový profil. Hodnota jedné roviny se může pohybovat vždy v intervalu 0 až 24. Na základě celkového součtu lze rovněž zjistit míru náchylnosti ke stresu a vyhoření, zde se hodnoty pohybují v intervalu od 0 do 96.

Jako důvod pro neprovedení standardizace dotazníku je uvedena podobnost českého a slovenského prostředí a rovněž to, že odkazy na výsledky šetření Henninga a Kellera najdeme i v české literatuře / např. Průcha: Moderní pedagogika (1996)/

Pro hodnocení osobního stupně stresové zátěže byl použit test podle metodiky Gregora /1990/, který byl rovněž publikován v České republice /např. Cappony a Novák: Sám sobě psychologem (1992)/

O validitě a reliabilitě se autoři ve výzkumné práci nezmiňují, zřejmě tedy jejich ověření nebylo provedeno.

1.6 Výsledky výzkumu

Na tomto místě shrnu dosažené výsledky (pro přehlednost jsou již stručně zaznamenány u každé hypotézy).

Tab. č. 1

Respondenti	Hodnoty	Kognitivní	Citová	Tělesná	Sociální	Celkem
Učitelé	Průměr	7,13	8,35	8,19	5,16	28,81
N=140	Odchylka	3,28	5,46	4,18	3,42	12,63
Muži	Průměr	7,83	6,63	6,88	5,25	26,58
N=24	Odchylka	2,93	3,17	3,23	3,88	10,22
Ženy	Průměr	6,98	8,71	8,46	5,15	29,28
N=116	Odchylka	3,34	5,77	4,32	3,34	13,06

Čeští učitelé nedosahovali podobných výsledků jako jejich slovenští kolegové, jejich skóre bylo přibližně o $\frac{1}{4}$ nižší. Druhá hypotéza se potvrdila, neboť nejvyšší skóre skutečně vykazovala citová oblast. Hypotéza, že nejvyšší skóre pocitu vyhoření bude vykazovat skupina učitelů starších 50 let je problematická, jak již sami vidíme v tabulce č. 1, což autoři vysvětlují zejména složením souboru. Jak rovněž vyplývá z tabulky č. 1 i 4. hypotéza nemohla být jednoznačně zamítnuta či potvrzena.

Výzkumná sonda přinesla některá dílčí zjištění o problematice burnout efektu. Bylo zjištěno, že čeští pedagogové významně nižší výsledek skóre vyhoření, než-li jejich slovenští kolegové, nicméně jako nejvíce problematická se v obou skupinách ukázala oblast citová. Nutno je však zdůraznit individuální rozdíly mezi jednotlivci.

Autoři naznačili, že pokud bychom chtěli najít příčiny vysokého skóre vyhoření, je nutné je spojovat s vysokou stresovou zátěží.

2. Kritika výzkumu a alternativa

Výzkum se mi jevil svým tématem velmi zajímavý, protože se dotýká velmi blízko i nás studentů, kteří jsme se měli možnost setkat pedagogy, kteří vykazují známky vyhoření.

Ovšem zdá se mi problematický v několika oblastech. Jako první bych zvolila výběr a složení vzorku. Autoři ve výzkumné práci nezmiňují, jaká byla metoda výběru vzorku, uvádějí pouze poznámku, že bylo dosaženo poměrné pestrosti. O té se dá ovšem mluvit v případě druhů škol a rozložení vzorku do věkových kategorií, rozhodně ne v rovnoměrném rozložení pohlaví (samozřejmě zde intervenuje fakt, že v českém školství převažují ženy). Tomuto problému by se dalo dle mého názoru předejít právě vhodnou metodou výběru vzorku. Rovněž počet respondentů, tedy 140 pedagogů se mi zdá nedostatečný. Pokud

bychom chtěli výsledky zobecňovat a skutečně se dozvědět relevantní informace o syndromu vyhoření v prostředí českých škol, musel by být vzorek jistě větší.

Další problematickým bodem je pro mě vynechání ověření reliability a validity. Dle mého názoru je před každým výzkumem vhodné provést pilotáž, která by mohla ověřit i to, zda výzkum skutečně zkoumá to, co chceme, aby zkoumal. Autoři tento problém vyřešili pouhým zkonstatováním podobnosti českého a slovenského prostředí a převzetím dotazníku ze slovenského výzkumu.

Ráda bych rovněž zmínila administraci dotazníku. Dotazník byl zasílán poštou, tedy finančně nejvýhodnější metodou sběru dat. Finanční stránka jde ovšem na úkor návratnosti. Možná by bylo vhodné využít osobní administrace dotazníku, která by zajistila prakticky 100% návratnost.

Na závěr ještě několik připomínek. Pojmout výzkum syndromu vyhoření se dá jistě různě, autoři zvolili velmi snadnou metodu – použití již existujícího dotazníku. Jednou z variant, která napadla mě, je využití kvalitativních rozhovorů s pedagogy, které by mohly přinést hlubší poznatky o míře syndromu vyhoření na českých školách. Výhodou by snad byly i určité nové impulsy pro školní management v této oblasti.

Literatura:

Eger, L., Čermák, J.: *Hodnocení burnout efektu u souboru českých učitelů*. Pedagogika roč. XLX, 2000.

Zelinová, M.: *Učitel a burnout efekt*. Pedagogika roč. XLX, 2000.

Disman, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Karolinim, Praha 2000.

Kerlinger, F.: *Základy výzkumu chování*. Academia, Praha 1972, s. 666-671.